

ወልቃይት ላለፉት ሺህ ዓመታት በትግራይ ስር ተዳድራ አታውቅም – የታሪክ ማስረጃዎች

(Ze Addis)

የኢትዮጵያ መንግስት (ኢ.ህ.አ.ዴ.ግ) አዲስ አበባን ከተቆጣጠረ በኋላ ከወሰዳቸው ዓብይ ኩነታት አንዱ፤ የሀገሪቱን የፖለቲካን የአስተዳደር ካርታን መቀየሩ እንደሆነ ይታወቃል። የኢትዮጵያ ክፍላተ ሀገራት ካርታ እ.ኤ.አ. በ1994 ቢቀየርም፤ አዲሱ ካርታ ብዙ የማንነት ጥያቄዎችን አስነስቷል። ይህ የዳግም መካለል ጥያቄ ከሚነሳባቸው ቦታዎች ውስጥ ወልቃይት አንዱ ነው።

እንዲህ አይነት የማንነትና የመካለል ጥያቄ ሲቀርብ ዋና መፍትሄ የሚሆኑት የታሪክ ሰነዶች ናቸው። የታሪክ ሰነዶች ስለ ወልቃይት ግን ምን ይላሉ? ላለፉት ብዙ መቶ ዓመታት የተጻፉ የታሪክ ሰነዶች ምን እንደሚሉ እንመርምር።

1/ ወልቃይት ጠገዴና አላማጣ ኮረም በአጼ ዮሐንስ ዘመን በትግራይ ሥር አልነበሩም – የታሪክ ሰነድ ማስረጃ

አጼ ዮሐንስ ከ 1871 ዓ.ም እስከ 1889ዓ.ም (እ.ኤ.አ) ኢትዮጵያን የመሩ ንጉስ ናቸው። ንጉስ በንግሥና ዘመናቸው የራሳቸው ጠንካራና ደካማ ጎን ቢኖራቸውም፤ ከጠላት ደርቡሽ ጋር በመፋለም ለሀገራቸው ክቡር ሕይወታቸውን የሰጡ ንጉስ ናቸው። ጥቂት የማይባሉ የሕወሀት ሰዎች፤ ከወልቃይትና ጠገዴ ጋር በተያያዘም የሚጠቅሱት እሳቸውን ነው። “ወልቃይት እና ጠገዴ ፣ ጥንት በአጼ ዮሐንስ ዘመን መንሰግት በትግራይ ስር ነበረች” በማለት እንደ ዋና መከራከርያ ሲያቀርቡት ይደመጣል። እውነታውን የዘገቡት የታሪክ ሰነዶች ናቸውና የታሪክ ሰነዶችን እንመርምር።

በአጼ ዮሐንስ ዘመን የነበረው የትግራይ ግዛትና፤ አጠቃላይ የኢትዮጵያ ግዛት ምን እንደሚመስል በዝርዝር በሀገር ውስጥና በውጭ ሊቃውንት ተጽፏል። ስለ ወልቃይትም አስተዳደር በማን ስር እንደነበረ በዝርዝር ጽፈውታል። ለዚህም የእውቁን የፈረንሳይ የጂኦግራፊ ፕሮፌሰር ኤሊስ ሬክለስ መጽሐፍን በዋቢነት መጥቀስ ይቻላል።

በዩንቨርሲቲ ኦፍ ብሪስልስ የኮምፓራቲቭ ጂኦግራፊ (University of Brussels, Professor of Comparative Geography) ፕሮፌሰርና የዴፓርትመንቱ ሀላፊ የነበረው ይሄው ፕሮፌሰር ፤ በ1880 ጀምሮ በርካታ መጽሐፎችን በዓለም ጂኦግራፊ ላይ ጽፏል። እነዚህም መጽሐፍቱ ከሰንደንና ፓሪስ ጂኦግራፊካል ሶሳይቲ የወርቅ ሜዳሊያ ተሸላሚ አድርገውታል።

ከነዚህ መጻሕፍት አንዱ በ 1880 የተጻፈው [The Earth and its Inhabitants](#) የሚለው ሲሆን፤ ዘጠኝ ተከታታይ ክፍሎች አሉት። የዚህ መጽሐፍ ክፍል አራት በገጽ 443 ላይ የሰሜን እና ምስራቅ አፍሪካን የወቅቱን ጂኦግራፊ በዝርዝር ይተነትናል። በአጼ ዮሐንስ ዘመን የነበረውንም የኢትዮጵያን ክፍላተ ሀገራት በዝርዝር ቁልጭ አድርጎ እንዲህ ጽፎታል።

“The Amhara government provinces are: Dembia, Chelga, Yantangera, Dagossa, Kuarra, Begemidir, Guna, Saint, Wadla, Delanta, Woggera, Simen, Tselemt, Armachiho, Tsegede, Kolla Woggera, Waldiba and Wolkait”

ADMINISTRATIVE DIVISIONS OF ABYSSINIA.

Governments.	Provinces.	Fluvial Basins.	Climatic Zones.	Towns.
AMHARA	Dembea	Blue Nile	Dega, Voïna-dega	Gondar
	Cheiga	Atbara	" "	Cheiga
	Yan-angeia	Blue Nile	" "	—
	Dagossa	" "	" "	—
	Kuarra	" "	" "	—
	Beghemeder	" and Takkazeh	" "	Sarama
	Guma	" "	Dega	—
	Kainteh	" "	" "	—
	Sainteh	" "	" "	—
	Dawont	" "	" "	—
	Walla	" and Takkazeh	" "	—
	Talanta	" "	" "	—
	Woggara	Takkazeh, Atbara	Voïna-dega, Dega	—
	Simen	" "	Dega	Inchatkab
	Tselemt	" "	Voïna-dega, Kwalla	—
Ermecho	Atbara	Kwalla	—	
Tsugad-h	" "	" "	—	
Kolla Wogara	" "	" "	—	
Waldebba	Takkazeh	" "	—	
Wolkait	" "	" "	Nagada	
Achefer	Blue Nile	Voïna-dega	Isinala	
Macha	" "	Dega, Voïna-dega	—	
GOJAM	Gojam	" "	Monkoror	

Table – Tigray territories from the book – The Earth and its Inhabitants

ከላይ ለመግለጽ እንደሞከርኩት ይህ ጽሁፍ የተጻፈው በ1880ዎቹ አጼ ዮሐንስ የሀገሪቱ ንጉስ በነበሩበት ዘመንና የተጻፈውም በግዜው ከነበሩ ከተለያዩ የጂኦግራፊካል ሰላይቲዎች የወርቅ ሜዳይ ተሸላሚ በሆነ ባለሙያ ፕሮፌሰር ነው። ይህ በ1880ዎቹ የተጻፈው መጽሐፍ እንደሚያስረዳው በአጼ ዮሐንስ ዘመን ወልቃይት፣ ጠለምት ፣ ቀልድባ ፣ አላማጣ ፣ በሙሉ በትግራይ ስር አልነበሩም። እነዚህን ቦታዎች በስም ጠቅሶ እንደሚነግረን በትግራይ ስር ሳይሆን በጎንደር ስር ነበሩ።

“በአጼ ዮሐንስ ዘመን ወልቃይትና ጠግዴ በትግራይ ስር ስለነበሩ ነው አሁን ወደ ትግራይ የጠቀለልናቸው ” የሚለው መሰረት የሌለው መሆኑን ይህ መረጃ ያሳያል። ከአጼ ዮሐንስ በፊት እነዚህ ቦታዎች ይተዳደሩ የነበሩት በማን ነው? የሚለውን እንመልከት። ወደ አጼ ቴዎድሮስ ዘመን እንጓዝ።

2/ በአጼ ቴዎድሮስ ዘመን ወልቃይት ጠገዴ በትግራይ ስር አልነበሩም – የታሪክ ማስረጃ ሰነዶች

በአጼ ቴዎድሮስ (1818 – 1868 እ.ኤ.አ) የነበሩ ስመ ገናና ኢትዮጵያዊ ንጉስ ነበሩ። በየቦታው የነበሩ መሳፍንትን አሸንፈው፣ ማዕላዊ መንግስት ከመሰረቱ በኋላ፣ ቀጣይ ራዕያቸው የምዕራብያውያንን ቴክኖሎጂ እዚሁ ኢትዮጵያ እንዲመረት ማድረግ ነበር። ለዚህም ከበርካታ አውሮፓ ሀገራት ጋር ግንኙነት መስርተው ነበር። የአውሮፓውያን ጥበቆችን ኢትዮጵያ ለማስቀረት እና ጥብቅ ግንኙነት ለመመስረት፣ አጼ ቴዎድሮስ ልጃቸውን ለአንድ ስዊስ ኢንጂነር እስከመዳር ደርሰው ነበር። በዚህም ምክንያት በርካታ አውሮፓውያን ጠቢባን በአጼ ቴዎድሮስ ዘመን ኢትዮጵያ መጥተዋል። እነዚህም ባለሙያዎች ኢትዮጵያ መጥተው ስለ ሀገሪቱ በዝርዝር ጽፈዋል። የእንግሊዝ መንግስትና የኢትዮጵያ ግንኙነት መሻከር ሲጀምር፣ እንግሊዞች ስለኢትዮጵያ ይበልጥ የማወቅ ፍላጎታቸው ጨመረ።

የእንግሊዝ መንግስት የintelligence ሰዎችም የእንግሊዝ መንግስት ፓርላማና የጸጥታው ኃይል ኢትዮጵያን በሚገባ ያውቃት ዘንድ ትዕዛዝ ወጣ። የእንግሊዝ Topographical and Statistical Department of The War Office ኤ . ሲ ኩክ (A. C. Cook) በተባለ እንግሊዛዊ ኮሎኔል አማካኝነት ስለ ኢትዮጵያ ከ15ኛው ክፍለ ዘመን ጀምሮ በተለያዩ አውሮፓውያን ተጻፏ መጻሕፍት ባንድ ላይ እንዲጠርዝ ተደረገ። የሚደንቀው ይህ መጽሐፍ በ 1867 ዓ.ም እ.ኤ.አ የታተመው በግስቲቲ ጥያቄ ለእንግሊዝ ሀውስ አፍ ኮሎን ሎወር ሀውስ ግብአት (House of Common lower House) ይውል ዘንድ መሆኑ ነው። በዚሁ መጽሐፍ ውስጥ፣ የቅቱ የኢትዮጵያ ዝርዝር ጉዳይ ተጽፏል። ይህም መጽሐፍ ስለ ወልቃይትና ጠገዴም በአጼ ቴዎድሮስ ይሁን ከሳቸው በፊት በማን ስር ይተዳደሩ እንደነበር በዝርዝር ያትታል።

“The Provinces of Amhara are : Simen, Waldibba, Wolkait, Wogera, Chilga, Kuara, Belesa, Fogerra, Damot, Gojjam, Begemidir, Beshilo Waldiba situated to the NW of Semein between the Tekeze and the Angereb, extends as far as the junction of the two rivers. Welkait

is to the west Of Waldiba it is intersected through its whole length by the two river tekuar and guang. It is more wooded than waldiba..” ([Routes in Abyssinia \(printed in 1867 G.C\) page 188](#))

ይህው ታሪካዊ መጽሐፍ በወቅቱ የነበረውንም የትግራይ ክፍለሀገር ድንበር እና ግዛት እነማን እንደነበሩ በማያሻማ ቋንቋ እንዲህ ይነግረናል፡፡

“The territory of Tigre whose capital is Adwa, is bounded on the West by Shire, on the Southwest by Temben and Adet on the South by Geralta on the South –East by Haramat, on the East by Agame, and on the North by the rivers of Mereb and Belessa”

የትግራይ ግዛትስ? ብሎ ለሚጠይቅ ወገን ፤ ይህው መጽሐፍ በወቅቱ የነበረው ትግራይ ምን እንደምትመስል እንዲህ ሲል አስፍሮታል በዚህ መጽሐፍ ላይ ገጽ 187 – 188 የትግራይን ግዛት እንዲህ ሲል ይገልጻል

“The territory of Tigray whose capital is Adwa is bounded on the west by Shire, on the south west by Temben and Adet, on the south by Geralta, on the South East by Haramat, on the East by Agamae, and on the North by the Rivers Mereb and Belessa”



Map – northern Ethiopia areas

እዚህ ላይ በ 18ተኛው ክፍለ ዘመን የትግራይን ወሰኖች በማያሻማ ሁኔታ በግልጽ አስቀምጦታል፡፡ የትግራይ ወሰን በምዕራብ – ሸሬ ፤ በምዕራብ ደቡብ – ተምቤን እና አዴት ፤ በደቡብ – ገር አልታ ፤ በምስራቅ – አጋሜ ፤ በሰሜን – መረብና በለሳ ናቸው፡፡ የታሪክ ሰነዶች በአጼ ቴዎድሮስም ዘመን እንደሚነግረን ፤ ወልቃይትና ጠገዴ በትግራይ ስር አልነበሩም፡፡

ከዛስ በፊት ወልቃይትና ጠገዴ በትግራይ ስር ነበሩን? አሁንም የታሪክ ሰነድ እንመርምር፡፡

3/ በዘመነ መሳፍንት ዘመንም ወልቃይትጠገዴ በትግራይ ስር አልነበሩም – የታሪክ ማስረጃ ሰነዶች

እንደሚታወቀው ከአጼ ኢዮአስ ሞት ጀምሮ ፤ አጼ ቴዎድሮስ እስኪከሱ የነበረው ዘመን ዘመነ መሳፍንት ይባላል፡፡ በዚህ ዘመን ኢትዮጵያ ማዕከላዊ መንግስት አልነበራትም፡፡ መሳፍንቶች የገነኑበትና በሀገሪቱ ማዕከላዊ አስተዳደር የጠፋበት ዘመን ነበር፡፡ በዚህ ማዕከላዊ የመንግስት ሕግ በሌለበት ወቅት እንኳን ወልቃይት፣ጠገዴ፣ ዋልድባ ፣ አላማጣ፣ ኮረም እና የመሳሰሉ ቦታዎች በትግራይ ስር አልነበሩም፡፡ አሁንም ማስረጃ እነሆ!

ጀምስ ብሩስ የተባለው ስኮትላንዳዊ ፣ በዘመነ መሳፍንት ኢትዮጵያ መጥቶ ኢትዮጵያ በዘመነ መሳፍንት ምን ትመስል እንደበረ፣ ቁልጭ አድርጎ አስቀምጦታል። እያንዳንዱ መስፍን ግዛቱ የት ድረስ እንደነበረ፣ የትኛው መስፍን ማንን ይዝ እንደነበረ በሰፊው ተንትኖታል። በዚህም መሰረት ስለ ትግራይ ግዛትና እንዲህ ሲል ምስክርነቱን ይሰጣል ። Travel to discover source of the Nile Volume 3 page 582 ላይ

“Tigre is bounded by the territory of the Bahirenegash that is by the river Mereb on the East and Taccazze upon the west. It is about one hundred and twenty miles broad from E. to W. and two hundred from N. to S. “

ጀምስ ብሩስ በዚሁ መጽሐፉ Chapter 10 ላይ Geographical division of Abyssinia into province በሚለው አንቀጽ ላይ በይበልጥ ቁልጭ አድርጎ እንዲህ ያስቀምጠዋል

The first division is called Tigre, between Red Sea and the river Tekeze. Between that River (Tekeze) and the Nile Westwards where it bounds the Oromo, it is called Amhara.

ካለ በኋላ ወረድ ብሎ ይበልጥ ጉዳዩን ሲያስረዳ “Tekezze is the natural boundary between Tigre and Amhara”

ከላይ ለአብነት ያስቀመጥኳቸው ሊቃውንት በግዜ፣ በቦታና በዜግነት አይገናኙም። ለምሳሌ በአጼ ዮሐንስ ዘመን የነበረው አሊስ ሬክለስ ፈረንሳዊ (French) ነው። በአጼ ቴዎድሮስ ዘመን የነበረውን የኢትዮጵያ ግዛት የጻፈው ደግሞ እንግሊዘዊ ነው (British)። ጀምስ ብሩስ ደግሞ ስኮትሽ (Scottish) ነው። ግን ሁሉም በተለያየ ግዜ መጥተው ያዩትና የተገነዘቡትን ጽፈዋል። የሚናገሩት አንድ ና ተመሳሳይ ነው። እውነት ምን ግዜም አንድ ናትና!

4/ ወልቃይት በ1630ዎቹስ በማን ስር ነበረች?

በ16ኛው መቶ አጋማሽ ላይ ያሉ ያታሪክ መዛግብትም የሚናገሩት ተመሳሳይ ነገር ነው። በተለያዩ ወገኖች ተደጋግሞ የሚጠቀሰው የ ማኑኤል በሬዳም መጽሐፍ የሚተነትነው ያንኑ ነው። ይህ መጽሐፍ የተጻፈው በ1634 ሲሆን ጸሐፊውም ኢማኑኤል በሬዳ ይባላል። በወቅቱ የነበረውን የትግራይ ግዛት በዝርዝር አስቀምጧል። እሱም እንደሌሎቹ ጸሐፍት የትግራይ ድንበር ተከዜ እንጂ ተከዜን ተሻግረው ያሉት ወልቃይትና ጠገዬ ናቸው አይደሉም።

«Tractatus tres historico-geographici (1634): A seventeenth century historical and geographical account of Tigray, Ethiopia (Aethiopistische Forschungen) 1634» መጽሀፍ የመጀመሪያ ምዕራፍ ስለ ትግራይ ግዛት እንዲህ ይላል፡፡

“Among all the kingdoms that the Emperor of Ethiopia possesses today one of the greatest if not the greatest and the most important is the kingdom Tigre. From north to south, that is from the limits of the Hamasen to Enderta, it covers an areas of from ninety to one hundred leagues (3.2 miles); and from the east, which is besides Dancali, located at the entrance to the Red sea to the southern end of the Red Sea, to the west bounded by the Tekezze River beside the Semen, it covers an area of similar size, so that the Kingdom has a nearly circular shape.”

አሁንም ወደኋላ እየራቅን እንሂድና ወልቃይት ጠገዬ በነ አጼ ዘርዳ ያዕቆብ ዘመን በማን ስር ነበረች? የሚለውን እንመልከት

5/ በአጼ ዘርዳ ያዕቆብ (14ኛው ክፍለ ዘመን) ዘመንም ወልቃይትጠገዬ በትግራይ ስር አልነበሩም – የታሪክ ማስረጃ ሰነዶች

አጼ ዘርዳ ያዕቆብ በኢትዮጵያ ታሪክ ከተነሱ ሃያልና ሊቅ ነገስታት ውስጥ አንዱ ነበሩ። በቀድሞ ስሙ ፈጠጋር በአሁን ስሙ አርሚያ አዋሽ ወንዝ አካባቢ የተወለዱት አጼ ዘርዳ ያዕቆብ፣ የሀድያ ሲዳሞ ንጉስ ልጅ የሆነችውን አሌኒን አግብተው፣ በ37 ዓመታቸው ከነገሱ ጀምሮ በርካታ ዓባይት ስራዎችን አከናውነው አልፈዋል። እኒህ ንጉስ ከፍተኛ

የጥበብ ፍቅር የነበራቸውና ከመሆናቸው ባሻገር፤ ራሳቸው ብዙ መጻሕፍትን ጽፈዋል። በሳቸው ዘመንም ብዙ መጻሕፍት እንዲጻፉ ድጋፍ በመስጠታቸው አያሌ መጻሕፍት በሳቸው ዘመን ተጽፈዋል። ከነዚህ መጻሕፍት አንዱ በአክሱም ንብረ ዕድ የተጻፈው ዜና አክሱም መጽሃፍ አንዱ ነው። ዜና አክሱም ከሃይማኖትዋ ሐተታው ባለፈ ስለ 14ኛዋ ክፍለ ዘመን ኢትዮጵያ በዝርዝር ጽፎታል። ይህ መጽሐፍ የኢትዮጵያን አጠቃላይ ወሰንና ታሪክ ብቻ ሳይሆን የክፍላተ ሀገራቱንም ድንበር ጥንቅቅ አድርጎ ዘግቦታል። የትግራይንም ክልል በካርታና በጽሁፍ ከዚህ እንደሚከተለው ይገልጻል።

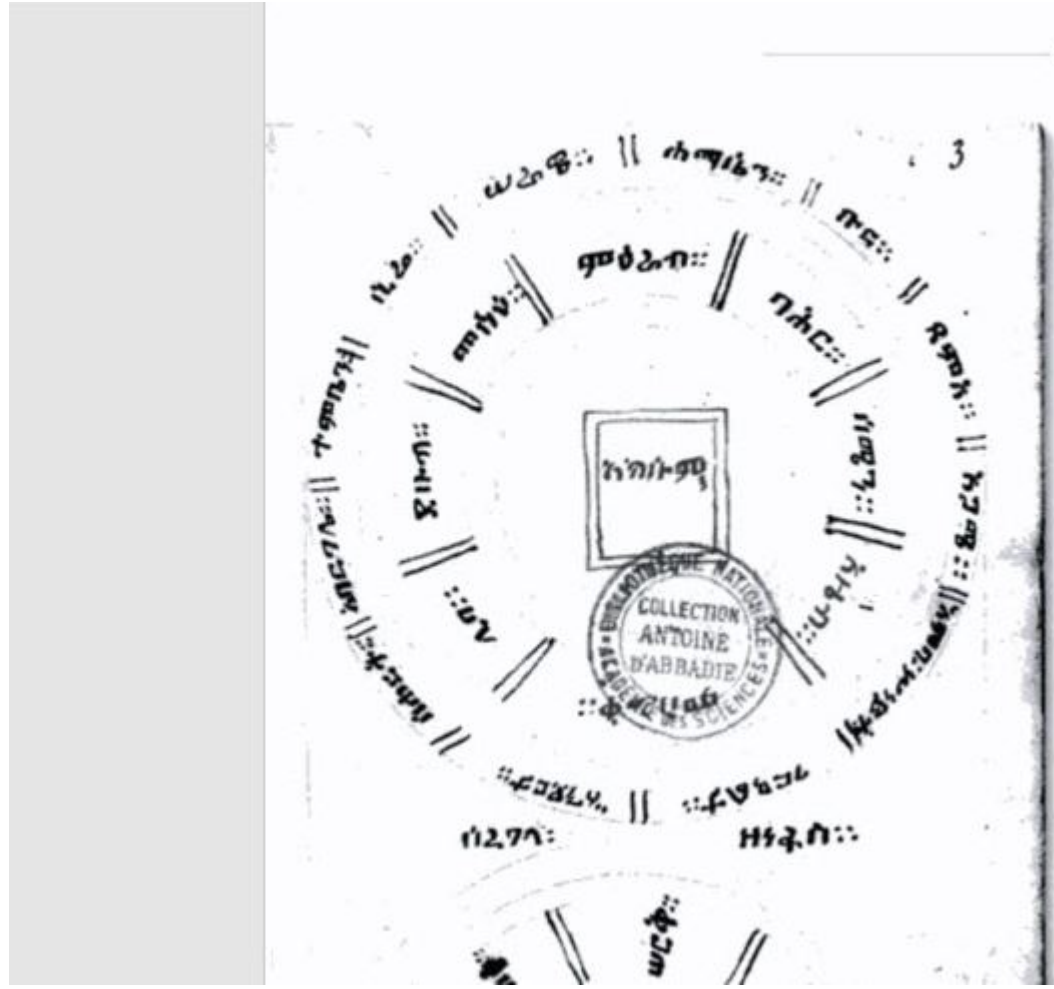


Chart –

List of Tigrai areas on Zena Axum book

ይህም መጽሐፍ በተመሳሳይ መልኩ የሚነግረን፣ ወልቃይትና ጠገዴ በፍጹም ፣ የትግራይ አካል አንዳልነበሩ ነው።

ዮሐንስ መኮንን Ethiopia: the land, its people , History and Culture በሚለው መጽሐፍ Page 351 በአጼ ዘርዳ ያ ዕቆብ ዘመነ መንግስት የነበረውንና በመጽሐፍ አክሱም የተተነተውን የትግራይን ካርታ እንዲህ ያቀርባል

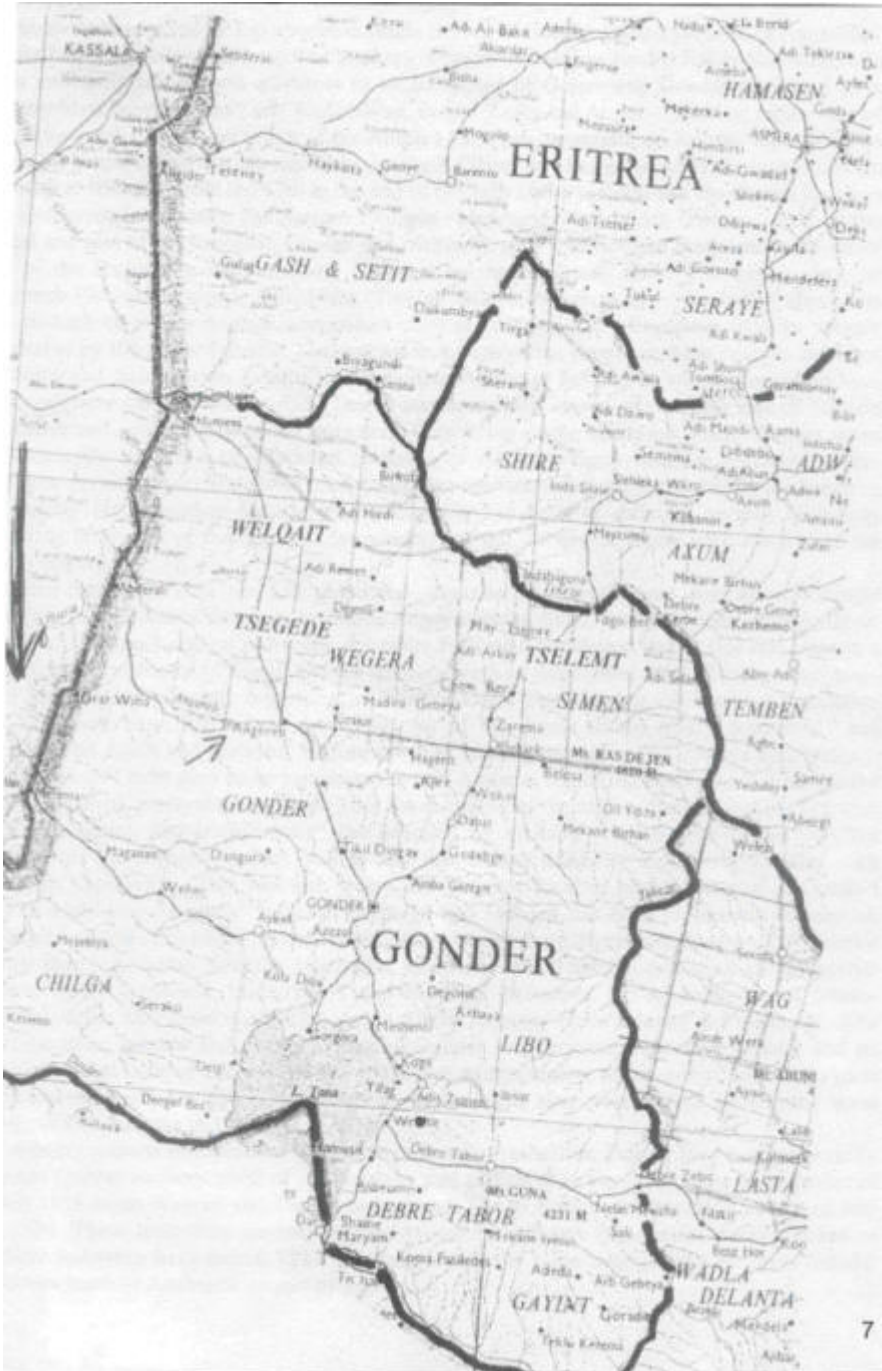
“The Book of Axum.. Shows a traditional schematic map of Tigray with its city Axum at its center surrounded by the thirteen principal provinces: Tembein, Shire, Seraye, Hamasen, Bur, Sama, Agame, Amba Senait, Geralta, enderta, Sahart and Abergele”

በተመሳሳይ ሁኔታም The World through Maps: A History of Cartography (ገጽ 352 ይመልከቱ)። በJohn R. Short የተጻፈው የዓለም ጂኦግራፊን የሚተርከው መጽሐፍ በ15ኛው ክፍለዘመን የነበሩ የትግራይ ግዛቶች ከላይ የተጠቀሱት መሆናቸውን መጽሐፈ አክሱምን በመጥቀስ ያስረዳል። ይህም መጽሐፍ በተመሳሳይ መልኩ የሚነግረን፣ ወልቃይትና ጠገዴ በፍጹም የትግራይ አካል አንዳልነበሩ ነው።

6/ ቋንቋን መሰረት ወዳደረገ ከለላን አንመልከት

– የቀዳማዊ ወያኔን አመጽ ምክንያት በማድረግ ትግራይን ለመቅጣት – ወልቃይትንና ጠገዴን ወደ ጎንደር ከለሉት የሚል ነው።

እስካሁን ከላይ የገለጽኳቸው ሰነዶች ለዚህ ነጥብ በቂ ማስረጃ ቢሆኑም ፡ ካርታን መሰረት ያደረገ መረጃ ለሚጠይቅ ሰው – እነሆ። ይህ ካርታ በጣልያኖች በ1928 ዓ.ም የተሰራ ነው። ኢትዮጵያን በደምብ ካጠኑ በኋላ ለያንዳንዱ ክፍለሀገር ካርታ ሰርተዋል። ያኔ ገና ኃይለሥላሴ ጉግሳ አልከዳም። ያኔ የቀዳማዊ እንቅስቃሴ አልነበረም። የቀዳማዊ እንቅስቃሴ በ1943 ነበር። ይህ ካርታ ግን ከዛ ብዙ ዓመታት በፊት የተሰራ ነው። አንባቢው አይቶ ይፍረድ። ወልቃይት ጠገዴን ነጥለን ስንመለከት ካርታው ይህንን ይመስላል።



Map – north west Ethiopia in 1928

8/ በዘመነ መንግስቱ ኃይለማርያም ወልቃይትና ጠገዴ

በካምብሪጅ ዩኒቨርሲቲ በአፍሪካ ጉዳዮች ላይ ይበልጡንም በኢትዮጵያ ታሪክና ፖለቲካ ላይ ከፍተኛ ምርምር ካደሩት ሰዎች ውስጥ በዋነኝነት የሚጠቀሱት ፕሮፌሰር ክሪስቶፈር ክላፓም፡ እንደ ኤሮፓ አቆጣጠር 1990 (ህወሀት አዲስ አበባብ ከመያዙ አንድ አመት በፊት) ድንቅ የሆነ መጽሐፍ አሳትመው ነበር። በዚህ መጽሐፋቸው ላይም ስለ ወልቃይትና ጠገዴ እንዲህ ሲሉ ይተርኩታል

“the area concerned (welkai -Tsegede) separated from Tigray by impressive natural barrier of Setit Tekezze river has never been governed as part of Tigray at any period in the past, but has come under Gonder and Semein.” (Christopher Clapham: Transformation and continuity in revolutionary Ethiopia (Cambridge: Cambridge university press 1988 pp 259)

ስናጠቃልለው

1. 1420ዎቹ እንደተጻፈ የሚታመነው መጽሐፈ አክሱም በግልጽ እንደሚያስረዳን የትግራይ ግዛቶችና ወሰኖች 13 ነበሩ። እነርሱም Tembein, Shire, Seraye, Hamasen, Bur, Sama, Agame, Amba Senait, Geralta, enderta, Sahart and Abergele ናቸው።

ማስረጃ : መጽሐፈ አክሱም , Ethiopia: the Land, Its People, History and Culture By Yohannes Mekonnen. The World through Maps: A History of Cartography (ገጽ 352 ይመልከቱ) By John R. Short

2. 1634 ዓ.ም የተጻፈው የ እማኑኤል በሬዳ መጽሐፍ Tractatus tres historico-geographici (1634): A seventeenth century historical and geographical account of Tigray, Ethiopia (Aethiopistische Forschungen) 1634» እንደሚያስረዳው የትግራይ ወሰን ተከዜ እንጂ ተከዜን ተሻግረው ያሉት ወልቃይትና ጠገዴ አይደሉም

3. በዘመነ መሳፍንት ኢትዮጵያን ኅብኝቶ የነበረው የጀምስ ብሩስ መጽሐፍም በግልጽ የሚናገረው የትግራይ ወሰን ተከዜ እንጂ ተከዜን ተሻግረው ያሉት ወልቃይትና ጠገዴ አይደሉም። Travel to discover source of the Nile Volume 3 page 582

4. በአጼ ዮሐንስ ዘመንም የታሪክ ማስረጃዎች የሚያስረግጡት ያንኑ ነው። የትግራይ ደንበር ተከዜ ነው። ወልቃይትና ጠገዴ በጎንደር ስር እንደነበሩ በግልጽ ፈረንሳዊው ፕሮፌሰር ሬክለስ ጽፎታል

5. በአጼ ቴዎድሮስ ዘመንም ወልቃይትም ይህን ጠገዴ በትግራይ ስር አልነበሩም።

6. በጣልያን ግዜም የትግራይ ወሰን በደቡብ እንዳምሆኒ, በደቡብ ምስራቅ አበርገሌ ;በም ዕራብ ሸሬና አዲያቦ ነበሩ እንጂ ወልቃይት ጠገዴ ዋጃ ኮረም እና መሰል ቦታዎች በትግራይ ስር አልነበሩም

7. ወልቃይትንና ጠገዴን ወደ ትግራይ የከለሉት አጼ ኃይለሥላሴ ናቸው። ይህም በ1943 ዓ.ም የተካሄደውን የቀዳማይ ወያኔን አብዮት ለመበቀልና ሕዝቡንም ለመቅጣት ነው የሚለው። መሰረት እንደሌለው [እነሆ ይህ ማስረጃ። ጣልያን ይህን ካርታ](#) የሰራው በ1928 ዓ.ም ነበር። ያኔም በአጼው ግዜም የትግራይ ወሰን ያው ነበር

8. የህዝብ ቁጥርና በሚነገሩት ቋንቋ ነው ወልቃይትንና ጠገዴን ወደ ትግራይ የከለለው ለሚለውም – የዘርና የቋንቋ ክልልን ለመጀመርያ ግዜ ኢትዮጵያ ላይ የመሰረተው ጣልያን ነው። ጣልያን ይህን ካርታ ሲሰራ የራሱን የዘርና የቋንቋ ጥናት አድርጎ ነበር። በዚህም መሰረት ወልቃይትና ጠገዴን ወደ ትግራይ ሳይሆን ያካለላቸው ወደ ጎንደር ነበር። ይህ ከሆነ አንድ ትውልድ እንኳን አላለፈው። ታዲያ ያኔ አብላጫ የነበረው ቋንቋና ሕዝብ አሁን ወዴት ገባ?

9. በዚህ ዘመን ያሉ እውቅ የኢይዮጵያ ነክ ፕሮፌሰሮችም ምስክርነታቸው ያው ነው። የካምብሪጅ ዩኒቨርሲቲው ክሪስቶፈር ክላፓምን እንዳጠቃለሉት

“the area concerned (welkait -Tsegede) separated from Tigray by impressive natural barrier of Setit Tekezze river has never been governed as part of Tigray at any period in the past, but has come under Gonder and Semein.

10. የአጼ ዮሐንስ የልጅ ልጅ ልዑል ራስ መንገሻ ስዩምም እንዳረጋገጡት ” የትግራይ ወሰን ተከዜ እንጂ ተከዜን ተሻግረው ያሉት ወልቃይትና ጠግዴ አይደሉም”

አሁንም ቢሆን የወልቃይት የማንነት ጠያቂዎች የ ሃምሳ ሺህ ሰው ፊርማ አሰባስበው ነው ፌዴሬሽን ምክር ቤት ድረስ የሄዱት። እንግዲህ ይህ ሁሉ ጫና፡ ወከባና ግድያ ባለበት በዚህ ወቅት ሃምሳ ሺህ ሰው ፊርማ ማሰባሰብ ከቻሉ ነጻነት አግኝተው ሁሉም ቦታ ቢንቀሰቀሱ የምን ያህል ሰው ፊርማ ማሰባሰብ እንደሚችሉ መገመቱ ቀላል ነው። ያለው እውነታ ይህ ነው።

ማጠቃለያ

አሁንም ከላይ የጠቀስኳቸውን የፕሮፌሰር ክላፕማንን ቋንቋ ልጠቀምና ” ወልቃይትና ጠግዴ በኢትዮጵያ ታሪክ በትግራይ ስር ሆነው አያውቁም”። ለመጀመርያ ጊዜ በትግራይ ስር ፡ እንዲካተቱ የተደረገው በ1994 ነው።

እኔን የሚያሳስበኝ ግን ሌላ ነው። በአንድ ሀገር ውስጥ ሆነን ስለ ድንበር እያወራን ነው። ከዚህ የማንነት ጥያቄም ጋር በተያያዘ በርካታ ሰዎች መገደላቸውን የሰባዊ መብቶች ጉባኤ አሳውቋል። ወዴት እየሄድን ይሆን?

ዋቤ መጻሕፍትና ሊንኮች

1. [‘ልዝብን ምክሪን ጥራሕ’ያ መድሐኒታ’ ኢሎም ዶ/ር ገላዴዎስ አርአያ](#)
2. [The Earth and its Inhabitants](#), Africa: South and east Africa, by Elisée Reclus 1890
3. [Routes in Abyssinia \(printed in 1867 G.C\)](#)
4. [Travels to Discover the Source of the Nile: In the Years 1768 ..., Volume 3. By James Bruce](#)
5. Tractatus tres historico-geographici (1634): A seventeenth century historical and geographical account of Tigray, Ethiopia (Aethiopistische Forschungen) 1634
6. [Ethiopia: the Land, Its People, History and Culture, By Yohannes Mekonnen](#)
7. Christopher Clapham: Transformation and continuity in revolutionary Ethiopia (Cambridge: Cambridge university press 1988 pp 259
8. The World through Maps: A History of Cartography : John R Short
9. <https://archive.org/details/liberaxumae00pari> (the Book of Axum part one)
10. [Library of Congress የኢትዮጵያ ካርታ 1955 ዓ.ም](#) (በ1963 እ.ኤ.አ)
11. [የኢትዮጵያ ካርታ 1966 ዓ.ም \(በ1974 እ.ኤ.አ ወይም\) Library of Congress](#)
12. [Library of Congress የኢትዮጵያ ካርታ 1979-81 ዓ.ም](#)

13. [በ1928 ዓ.ም \(1933 እ.ኤ.አ\) ጣልያን የሰራው የኢትዮጵያ ካርታ](#)

14. [በ1928 ዓ.ም \(1933 እ.ኤ.አ\) ጣልያን የሰራው የኢትዮጵያ ካርታ](#)

15. [CIA maps 1961 E.C and 1969 G.C](#)

expedient, be approached in more than one direction, points it out as the best position to be occupied by an invading army on its entrance into the country. The desirability of getting away as quickly as possible, not merely from the intensely hot shores of the Red Sea, but likewise from the intervening elevations of 2,000, 3,000, and even 4,000 feet, to the fresh and bracing climate and clear atmosphere enjoyed at upwards of a mile and a half above the ocean—for Senafé is of even greater elevation than Hálai—does not require to be insisted on.

“The occupation of the passes from the salt place, and the consequent control of the supply of that valuable and necessary commodity, might form a very important strategical operation. In addition to all this, Senafé is the nearest point to Mágdala, it being less than 200 miles distant from that fortress, and all the way on the healthy tableland.

“From what is here stated, it will be seen that there is good reason for the opinion that when the Greeks of Egypt founded Adulis, at the mouth of the Hadás, they held in their hands the Key of Abyssinia; and there can be little doubt that the French were aware of this when they attempted in 1859 to acquire possession of that place and of Valentia Island (Orine), as is described in page 58 of my work, ‘The British Captives in Abyssinia.’ May those to whom the preparations for the contemplated expedition into Abyssinia are entrusted know how to profit by the experience of others who have preceded them!

“CHARLES BEKE.”

DESCRIPTION OF THE DIFFERENT DIVISIONS OF THE PROVINCES OF TIGRE AND AMHARA IN ABYSSINIA, taken from the travels of Combes and Tamisier, and supplemented from those of Salt.

Province of Tigré.

Siré. Is bounded on the north by the Changalla, on the west by the Tacazé, on the south by Adet and Temben, on the east by Axoum. It consists generally of vast plateaux, intersected by deep valleys; a few mountains of small elevation are found in it. On the borders of the Tacazé, and to the north, great numbers of elephants and giraffes are found.

To the south of Siré are the districts of *Adet* and *Temben*, the latter is traversed by high chains of mountains, and inhabited by Mussulmans.

Bora and *Salowa* to the south, belong to the kingdom of Lasté, they are mountainous and cold. The first extends to Lake Ashangi, and to the east is the little province of *Wofela*; the rains that fall in the latter have no means of escape, and form marshes which render it unhealthy.

Salt says, *Bora* and *Salowa* form two mountainous districts northward of Lasta, and between them and the Tacazze lie the comparative low countries of *Waag* and *Gualin*, which are inhabited by Christian Agows.

To the north of *Wofela* is *Wajjerat*, which is much less elevated than the neighbouring regions, and might almost be classed in the low country; its inhabitants, however, having freed themselves from the Gallas, having remained Tigréens. It is one of the most wooded districts of Abyssinia, and its forests contain many wild animals, particularly elephants and rhinoceroses.

MAP OF
CALIFORNIA

ROUTES

ix
D. 91247:22
66-

ABYSSINIA.

*Presented to the House of Commons, in pursuance of their Address dated
November 26, 1867.*

LONDON:
PRINTED FOR HER MAJESTY'S STATIONERY OFFICE,
BY HARRISON AND SONS, ST. MARTIN'S LANE,
Printers in Ordinary to Her Majesty.
1867.